

ВІДГУК
офіційного опонента
на дисертацію Лямця Артема Михайловича
«Особливості комплектування фондів наукових бібліотек арабських країн
наприкінці ХХ–на початку ХХІ ст.
(на прикладі Єгипту, Сирії, Алжиру та Тунісу)»,
подану на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук
за спеціальністю 27.00.03 - книгознавство, бібліотекознавство,
бібліографознавство

Трансформація бібліотечно-інформаційної діяльності кінця ХХ-початку ХХІ ст., тенденції глобалізації інформаційного середовища зумовлюють актуальність дослідження бібліотечної справи арабських країн, зокрема особливостей комплектування фондів наукових бібліотек. Для цього регіону характерні динамічні геополітичні зміни, еволюція соціальних комунікацій, модернізація бібліотечних та інформаційних технологій, збереження культурної самобутності та ісламських традицій. Вивчення і врахування особливостей функціонування бібліотечно-інформаційних систем країн арабського світу важливі для розвитку бібліотекознавства та міжнародної співпраці. З огляду на це дослідження А.М. Лямця є **актуальним**.

Дисертант залишає бібліотекознавчі матеріали з трьох важливих регіонів арабського світу: Близького Сходу (Єгипет), історичного регіону Біляд Аш-Шам (Сирія) (Єгипет і Сирія, які у 1958–1971 рр. перебували у складі Об’єднаної Арабської Республіки, мають спільну історію) та Магрибу (Алжир і Туніс). В роботі показано, що в Алжирі розвивається концепція збереження національної книжкової спадщини, зокрема в системі обов’язкового примірника звертається увага на відбір інформації з патріотики, збір книжкових і періодичних видань. Бібліотечне законодавство Тунісу еволюційно формувалося положеннями указів, що забезпечували контроль за функціонуванням преси та книжкової торгівлі. В Єгипті виник один з перших законів про обов’язковий примірник (листопад 1881 р.). Громадянська війна в Сирії (з 2011 р.) спричинила зміну інформаційно-дослідних векторів, в

результаті чого збереження національних книжкових надбань вважається найважливішим напрямом підтримки галузі.

В дисертації висвітлені, проаналізовані й узагальнені теоретичні підходи арабських дослідників до формування й комплектування фондів, а також практики їхнього застосування в різних арабських країнах. Автор висвітлює в роботі певні аспекти цензури, яка продовжує впливати на систему обов'язкового примірника арабських країн, описує ситуацію, що характеризується залученням до аналізу видань експертів з релігійних інститутів (таких як Університет Аль-Азхар, Каїрський центр вивчення ісламу та ін.).

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана в межах науково-дослідних тем Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського «Підвищення ефективності інформаційної діяльності наукової бібліотеки (2011–2013 pp.) (державний реєстраційний номер: № 0110U006904) та «Організація бібліотечно-інформаційних ресурсів як складова формування вітчизняного інтегрованого інформаційного простору» (2013–2016 pp.) (державний реєстраційний номер: № 0114U001071).

Наукова новизна роботи полягає в тому, що дисертант вперше розглядає комплектування фондів арабських бібліотек комплексно: джерела комплектування фондів, відбір, стан законодавства про обов'язковий примірник, термінологію, історіографічну складову, специфіку документації, модулі комплектування фондів у системах автоматизації арабських бібліотек.

Історіографічний аналіз проблем комплектування фондів бібліотек арабських країн, здійснений дисертантом, виявив існування трьох основних напрямів дослідження вищезгаданої теми: культурологічного, книгознавчого та бібліотекознавчого. Для бібліотекознавчого напряму досліджень характерним є залучення фахових знань з бібліотекознавства, використання бібліотечно-інформаційної термінології та розкриттям тем, безпосередньо пов'язаних з вивченням комплектування та формування фондів арабських бібліотек. Представники книгознавчого підходу вивчали арабську рукописну спадщину,

коранічну літературу, хадіси, ісламську літературу, фонди близькосхідних бібліотек. Культурологічний напрям розглядає наукові дисципліни і сходознавчі спеціалізації, які вивчають не самі особливості комплектування, а лише їхні цивілізаційні та історичні передумови.

Рівень, формулювання та якість елементів наукової новизни в роботі відповідають нормативним вимогам щодо кандидатських дисертацій.

Структура роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновку дисертаційного дослідження, списку використаної літератури, додатків. Загальний обсяг – 240 с. Обсяг основного тексту – 198 с., що відповідає вимогам МОН України до дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата наук.

У вступі охарактеризовано актуальність обраної теми, її зв'язок з науковими програмами, планами, темами; сформульовано мету дослідження. Об'єкт та предмет роботи визначені фахово, ґрунтовно. Чітко сформульовані методологічні принципи та методи дослідження. Розкрито наукову новизну і практичне значення одержаних результатів, подано наукові аспекти, що дістали подальшого розвитку в роботі дисертанта. Детально окреслені відомості про апробацію результатів дисертаційної роботи та публікації автора.

У першому розділі «Історіографія та джерельна база дослідження» відпрацьовано підґрунтя для розуміння історіографічних особливостей дисертації. Автор визначив термінологічні особливості роботи з огляду на арабську бібліотечно-інформаційну термінологію.

Дисертант фахово здійснив історіографічний аналіз проблеми, залучений масив арабомовних джерел дозволив оцінити стан розробки теми в арабських країнах. Автор довів, що в арабському бібліотекознавстві накопичений значний науковий доробок з вивчення формування та комплектування фондів. Особлива увага в дисертації звертається на бібліотекознавчий напрям досліджень, для якого є характерним залучення фахових знань з бібліотечної справи, використання бібліотечно-інформаційної термінології та розкриття тематики, безпосередньо пов'язаної з особливостями комплектування фондів, відбором,

вивченням джерел комплектування (обов'язковий примірник, закупівля, дари). Дисертант також зазначає, що з середини ХХ ст. в Європі та країнах Близького Сходу з'являється значна кількість наукових робіт, присвячених арабським книгозбірням і функціонуванню їх систем. Проводився аналіз національних бібліотек, відслідковувалися особливості розвитку бібліотечної справи окремих країн, моделювалися підсистеми обов'язкового примірника, досліджувалися поточні бібліографічні покажчики, комплектування фондів розглядалося з позицій визначення бібліотечного фонду та обслуговування. Історіографія дослідження охоплює заявлені у назві дисертації хронологічні межі: кінець ХХ–початок ХХІ ст.

Позитивним є те, що джерельна база роботи охоплює арабські монографії, арабомовні та англомовні електронні ресурси, дисертації, що присвячені арабським національним бібліотекам, звіти книгодрукарень Близького Сходу, документи ЮНЕСКО з організації бібліотечних семінарів в арабських країнах, документи близькосхідних бібліотечних асоціацій. Дисертант зосередив основну увагу на опрацюванні арабомовних та англомовних матеріалів, що безпосередньо висвітлюють теорії комплектування фондів арабських бібліотек, документи охоплюють 1990–2015 рр. Автор також залучав джерела з історії Близького Сходу, історії сходознавства в Україні.

У другому розділі дисертації «Джерела комплектування фондів арабських бібліотек» розглядаються особливості комплектування фондів книгодрукарень арабських країн, зокрема: джерела комплектування, відбір, автоматизація процесів закупівлі/передплати, системи обов'язкового примірника та ін. Детально проаналізовано комплектування фондів бібліотек Близького Сходу наприкінці ХХ–на початку ХХІ ст. (на прикладі Єгипту, Сирії, Алжиру та Тунісу), вивчено теоретичні проблеми відбору в сучасних арабських книгодрукарнях; досліджено підсистеми обов'язкового примірника Сирії, Єгипту, Алжиру та Тунісу; викладено теоретичні та практичні аспекти розвитку таких джерел комплектування фондів як «закупівля» та «передплата»; сформульовано теоретичні основи книгообміну арабських бібліотек.

Порівняння комплектування фондів арабських бібліотек з комплектуванням східних відділень європейських книгозбірень, запозичення арабського досвіду з автоматизації вищезазначених процесів – ці аспекти дисертаційного дослідження є цінними з наукової і практичної точок зору й є перспективними для подальшого дослідження.

У третьому розділі «Александрійська бібліотека Єгипту: особливості комплектування фондів» дисертантом розглядаються: закономірності функціонування підсистеми комплектування Давньої бібліотеки; основні джерела комплектування фондів Александріни до 2002 р. і після офіційного відкриття установи; узагальнена схема формування фондів; рівні комплектування матеріалів; спеціальні регламентуючі документи – положення; роль ЮНЕСКО у розвитку таких джерел комплектування фондів як дари та закупівлі.

Вперше комплектування фондів Александріни було розглянуто системно з урахуванням зовнішньо-бібліотечних та внутрішньо-бібліотечних складових. Результати є достовірними, підтверджуються річними звітами, юридичними та регламентуючими документами Александрійської бібліотеки.

Висновки, зроблені дисертантом, відтворюють логіку наукового пошуку та результати дослідження, визначають найістотніші моменти, накреслюють напрями для майбутніх досліджень. Автор виконав поставлені у дисертаційному дослідженні завдання.

Обґрунтованість і достовірність наукових результатів. Висновки автора обґрунтовані й достовірні. В основі результатів дослідження – уважне опрацювання дослідником різнопланової джерельної бази, наукової літератури, використання комплексу методологічних підходів і дослідницьких методів.

Основні наукові положення та висновки дисертації базуються на використанні арабомовної та англомовної джерельної бази, що була кваліфіковано опрацьоана. Дисерант вміє аналізувати документи іноземними мовами, володіє арабською бібліотечно-інформаційною термінологією,

розвиває окремий напрям зарубіжного бібліотекознавства (вивчення арабських бібліотек).

Наукове і практичне значення дисертації. Результати дисертаційного дослідження мають значну теоретичну та практичну цінність, що обумовлено, зокрема, введенням у науковий обіг наукових монографій арабських бібліотекознавців. Так, термінологічні, функціональні та критеріальні підходи арабських науковців з відбору матеріалів є актуальними для вдосконалення роботи українських бібліотек, зокрема, Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, бібліотеки Інституту сходознавства імені А. Ю. Кримського та ін. Аналіз комплектування фондів арабських бібліотек сприяє вдосконаленню реалізації нових книгообмінних програм (удосконалення роботи підрозділів міжнародного книгообміну українських бібліотек).

Матеріали дисертації можуть використовуватися у вищих навчальних закладах, науково-дослідних установах.

Повнота викладу основних результатів дисертації. Положення та висновки дисертаційної роботи висвітлені в 26 публікаціях (статті в наукових журналах, матеріали і тези конференцій). Із них статей в наукових фахових виданнях, включених до переліків ДАК України – 5; статей у зарубіжних періодичних виданнях – 1; статей, які додатково відображають результати дослідження – 8; тез і статей у збірниках міжнародних конференцій – 12.

Текст автoreферату розкриває зміст дисертації, відповідає вимогам для спеціальності 27.00.03 – книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство.

Виклад змісту дослідження логічний і послідовний. Дисертація та автoreферат написані грамотно, дотримано наукового стилю викладення матеріалу, хоча й зустрічаються окремі місця, що потребують редакційної правки.

Проте, вважаю, що в роботі А. М. Лямця є декілька дискусійних моментів.

Варто також висловити декілька зауважень і побажань:

1. Бажано було би пояснити в роботі, чим саме комплектування фондів бібліотек арабського світу відрізняється від комплектування фондів у неарабському світі, чи існують такі відмінності.
2. У визначений хронологічний період бібліотеки все активніше переходять до «комплектування» електронних ресурсів, проте в роботі особливостям «комплектування»/надання доступу до електронних ресурсів приділяється недостатньо уваги.
3. Вважаю, що недостатньо висвітлено методологію використання електронних ресурсів у процесі комплектування, тобто варто було б об'ємніше визначити місце спеціальних сайтів, електронних каталогів, інформаційних систем на базі бібліотечних порталів, програм автоматизації для всіх аспектів комплектування фондів.
4. У розділі «Історіографія та джерельна база дослідження» бажано було б ґрунтовніше визначити роль міжнародних організацій, у тому числі ЮНЕСКО, у дослідженні формування та комплектування фондів арабських бібліотек.
5. Потребують додаткового роз'яснення алгоритми бібліографічного опису арабомовних джерел, через те, що вимоги українських та арабських стандартів можуть суттєво відрізнятися. Дисертанту варто було вказати, якими нормами він керувався, за якими правилами було оформлено список. Разом з тим, ці рекомендації не знижують наукової цінності дисертації, не впливають на загальну позитивну оцінку роботи.

Таким чином, дисертація А. М. Лямця є самостійною кваліфікаційною науковою роботою, в якій отримані нові цінні результати.

Вважаю, що дисертаційна робота А. М. Лямця «Особливості комплектування фондів наукових бібліотек арабських країн наприкінці ХХ–на початку ХХІ ст. (на прикладі Єгипту, Сирії, Алжиру та Тунісу)», представлена на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук, відповідає «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів

України від 24 липня 2013 р. № 567 (п. 9, 11, 12), а її автор – Артем Михайлович Лямець – заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 27.00.03 – книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство.

Офіційний опонент
доктор історичних наук,
доцент, заслужений працівник культури України,
координатор американських центрів
Посольства США в Україні

B. С. Пашкова

01.09.2016 р.

Підпис Пашкової В.С. засвідчує

02.09.2016

